

Opisi bolesti i posebnih psihofizičkih stanja likova u srpskoj narodnoj književnosti

---

Analizirajući srpsku narodnu književnost ispitali smo učestalost s kojom se pominju bolesti i telesna stanja njenih likova. Sakupljeni materijal koji se sastojao od ukupno 546 jedinica (stihova ili posebnih rečeničnih delova) smo statistički obradili prethodno ih razvrstavši u kategorije povreda, bolesti, posebnih psihofizičkih stanja i ostalog, zatim u tematske celine koje obuhvataju epske pesme najstarijih vremena, epske pesme srednjih vremena, epske pesme novijih vremena, lirske pesme i pripovetke, i konačno, u grupe koje obuhvataju muški pol, ženski pol i opštu grupu.

Ustanovili smo da je u ukupnom ispitivanom materijalom povređivanje bila najzastupljenija kategorija (52.4% svih stanja). U ciklusu pesama novijih vremena o vojevanju za slobodu ta kategorija je bila posebno visoko učestala (79.5%). Dobijeni podaci odgovaraju tematici i karakteru naše narodne književnosti, i u tom pogledu su sasvim očekivani.

Uvod

Diskutabilno je pitanje koliko se narodna književnost može koristiti kao autentičan izvor istraživanja narodnog ivota. Često umetnička tvorevina svoju inspiraciju nalazi u stvarnom životu. Ali pošto tom prilikom stvarnost podleže umetničkoj stilizaciji pri njenom tumačenju na osnovu narodne književnosti, uočene informacije treba uzeti s određenom rezervom.

Smatrali smo da bi u okviru istraživanja Antropološki pojmovi u srpskoj narodnoj književnosti, bilo interesantno analizirati bolesti i telesna stanja književnih likova. Takva stanja možda delimično ocrtavaju prilike i događaje kojima je narodna književnost bila inspirisana, počevši od najstarijih vremena, gde se pretežno opisuju pojedinačno junaci i njihove sudbine, pa do novijih vremena kada su opisani veliki pokreti za oslobođenje zemlje.

---

*Dragan Mihajlović
(1978), Beograd,
Aljehinova 2, učenik
4. razreda XIII
beogradske gimnazije*

*Vladana Stanojev
(1978), Novi Sad,
Raška 20, učenica 4.
razreda Gimnazije
Jovan Jovanović
Zmaj*

MENTOR:

*Danijela Đonić
student 5. godine
Medicinskog fakulteta,
Beograd*

Definisanje problema

Polazna ideja našeg istraživanja bila je da na osnovu analize srpske narodne književnosti utvrdimo od čega su junaci narodne književnosti bolovali i u kakvim su se psihofizičkim stanjima nalazili, da objasnimo distribuciju učestalosti ispitivanih kategorija u različitim književnim vrstama i da ocenimo značaj dobijenih podataka.

Materijal i metode

Korišćene su zbirke srpskih narodnih pesama i pripovedaka koje su sakupili Vuk Karadžić, Veselin Čajkanović i Valtazar Bogišić: epske pesme najstarijih, srednjih i novijih vremena, lirske pesme i pripovetke.

Od ukupno 512 pesama i 59 pripovedaka izdvojeno je 546 jedinica (stihova i određenih rečeničnih delova) u kojima se pominju bolesti ili posebna psihofizička stanja. Jedinice smo prvo razvrstali prema pripadnosti određenim književnim vrstama (i u okviru toga epske pesme na cikluse), a zatim na grupe koje se odnose na muški i ženski pol i opštu grupu koja obuhvata oba pola. Prikupljene jedinice smo dalje podelili na kategorije povreda, bolesti, posebnih psihofizičkih stanja i kategoriju ostalog, odnosno onih jedinica koje, zbog njihove neodređenosti nismo mogli svrstati u prethodne tri kategorije. Popisali smo i slučajeve u kojima je određena dužina trajanja bolesti ili telesnih stanja, kao i one koje su se završili smrću.

Rezultati

Zastupljenost pojmova koji se odnose na psihofizička stanja i bolesti prema ustanovljenim kategorijama prikazana je u tabelima 1 i 2.

Tabela 1. Distribucija telesnih stranja i bolesti prema književnim vrstama (za muški pol)

	Povrede		Bolesti		Posebna psihofiz. stanja		Ostalo		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Epske pesme najstarijih vremena	85	39.5	34	15.8	24	11.2	72	33.5	215	42.8
Srednjih vremena	102	60.3	8	4.8	45	26.6	14	8.3	169	33.7
Novijih vremena	62	79.5	1	1.3	12	15.3	3	3.8	78	15.5
Lirske pesme	13	59.1	0	0	2	9.1	7	31.8	22	4.4
Pripovetke	5	27.8	0	0	7	38.9	6	33.3	18	3.5
UKUPNO	267	53.2	43	8.6	90	17.9	102	20.3	502	100

Tabela 2. Distribucija telesnih stanja i bolesti prema polu

	Povrede		Bolesti		Posebna psihofiz. stanja		Ostalo		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Muški pol	267	53.2	43	8.6	90	17.9	102	20.3	502	91.9
Ženski pol	18	46.2	3	7.7	5	12.8	13	33.3	39	7.1
Opšta grupa	1	20	2	40	1	20	1	20	5	0.9
UKUPNO	286	52.4	48	8.8	96	17.6	116	21.2	546	100

Kategorija povreda bila je najzastupljenija (52.4%). U nju su ubrojane povrede zadobijene u borbi i mučenja (ranjavanje, udarci, posekotine). Distribucija po grupama narodnih pesama i pripovedaka ukazuje da je najviše povređivanja, čak 79.5%, zabeleženo u pesmama koje pripadaju ciklusu epskih pesama novijih vremena. (*Udari ga medju obje oči, čelo pršte oči iskočiše; Sad trzali nama utrovice, mučio ga mukam svakojakim, prebio mu i noge i ruke, povadio i oči i zube*). Takva distribucija se može objasniti karakterističnom tematikom ovog ciklusa: bitke, ustanci i borbe slavni junaka. Zbog pretežno fantastične sadržine ovaj procenat u pripovetkama i bajkama je znatno manji 27.7%.

Kategorija bolesti obuhvata one bolesti koje se mogu prepoznati po simptomima ili po konkretnom pominjanju. Najčešće se pominje groznica, bolest praćena jejom, drhtavicom i povišenom temperaturom (*troljetna ga uhvati groznica*), koja obuhvata 20.1% svih bolesti. Kraste se javljaju u 16.3% slučajeva, i podrazumevaju boginje, kod kojih se ponekad kao posledica javlja rošavost (*iza krasta lice pocrnjelo, pocrnjelo i odrpavilo; na Maksima kraste napanule*). Česta je i srdobolja (11.6%) – dizenterija, koju karakterišu gastrointrenalne tegobe praćene prolivom (*teška bolest srbobolja ljuta*). Bolesti koje se još spominju su: glavobolja (*ljuto me je zaboljela glava*), kuga (*ja bog pušca od sebe moriju*), karijes (*nešto mu se u zubima crni*), paraliza (*usahle mu do ramena ruke*), epilepsija (*musu bijela pena popanula*) i nadutost što može biti posledica edema u telu, srčanih ili bubrežnih tegoba, hepatosplenomegalija, distenzije creva ili sličnih metaboličkih oboljenja (*nadula se pa se i raspade*).

Od ukupnog broja slučajeva ova kategorija obuhvata 8.8%, a najzastupljenija je u epskim pesmama najstarijih vremena (15.8%). Najverovatniji razlog za to je što je u ovom ciklusu težište tematike više na pojedincu i sredini koja ga okružuje, za razliku od pesama novijih vremena gde je gotovo sve podređeno optedruštvenim interesima oslobadjanja zemlje.

U treću kategoriju svrstali smo posebna psihofizička stanja ljudi u određenom trenutku, koja ne pripadaju kategorijama povreda i bolesti, kao

što su: starost, trudnoća, nejakost, plakanje (*proljeva suze od ociju, ostarismo i osjedjesmo*). Od ukupnog broja slučajeva ova kategorija obuhvata 17.6%, a najučestalija je u pripovetkama (38.9%).

One jedinice koje nisu pripadale ni jednoj od prethodnih kategorija svrstali smo u kategoriju ostalog. One opisuju stanje čiji je uzrok nepoznat i nedefinisan (*progovara bolani Dojčin; to govori s dušom se bori; bolovao za devet godina; kosti njemu istrunule*). Učestalost ove kategorije je 21.2% i u jednakoj meri je zastupljena u epskim pesmama najstarijih vremena (33.5%), lirskim pesmama (31.8%) i pripovetkama (33.3%).

Distribucija kategorija posebnih psihofizičkih stanja i ostalog ukazuje na njihovu heterogenost i apstraktnost. One obuhvataju mnogo različitih stanja koja ne mogu da se dovedu u vezu sa ciklusima kojima pripadaju. To su stanja ili bolesti koje nisu mogle da budu obuhvaćene konkretnim kategorijama povreda i bolesti.

Broj slučajeva u kojima se pominje trajanje bolesti ili stanja nije bilo značajno statistički obraditi. Karakteristično je da se upotrebljavaju stereotipni brojevi: tri, pet, sedam i devet, uz vremenske odrednice: dani, nedelje i godine, npr. bolovao za devet godina; lezi brate tri bjela dana. Od svih prikupljenih podataka kao posledica bolesti i telesnih stanja smrću se završilo 15.9% slučajeva. Od toga najviše slučajeva je bilo u epskim pesmama novijih vremena (27.8%), što je u korelaciji sa visokim procentom povredjivanja, takodje karakterističnim za ovaj ciklus.

Žene se u obrađenom materijalu pojavljuju samo u 7.1% slučajeva, tako da nije bilo značajno da se podaci vezani za njih statistički obrade prema ciklusima kojima pripadaju. Kod žena se povređivanje javlja u 46.2% slučajeva. Zanimljivo, povređivanje je uglavnom posledica mučenja zbog njihove neposlušnosti ili nevernosti (*pa kad ona ne bi poslušala, ja bih njene ruke osjekao, il njezine oči izvadio*).

U opštoj grupi koja obuhvata najšire društvene slojeve i različitu strukturu (staro-mlado, muško-žensko), od bolesti su najčešće zastupljene epidemije (40.0%) koje se lako prenose i zahvataju veliki broj stanovnika (*u dvorove kuga udarila, pomorila i muško i žensko; a bog pušti tešku bolezanju, bolezanju tešku srdobolju, te pomori i staro i mlado*).

Diskusija i zaključak

U ispitivanim književnim vrstama povrede su bile prosečno najzastupljenija kategorija (52.4%), bolesti se javljaju u 8.8%, posebna psihofizička stanja u 17.6%, a ostalo je zastupljeno u 21.2% slučajeva.

Frekventnost posmatranih kategorija objašnjava tematika svakog ciklusa srpskih narodnih pesama. U pesmama najstarijeg ciklusa centralnu temu čine pojedinac i njegova okolina, zatim su to družine hajduka i uskoka,

a na kraju, u pesmama novijih vremena, čitave vojske. Uporedo sa promenom tematike ciklusa, težište pominjanja bolesti i stanja u epskim pesmama najstarijih vremena, prebacuje se na povređivanje u pesmama novijih vremena, u kojima je i najveći broj onih slučajeva koji se završavaju smrću (tabela 3).

Tabela 3. Stanja završena smrću (n) u odnosu na ukupan broj pomenutih bolesti i stanja (N) po književnim vrstama

Epske pesme najstarijih vremena		Epske pesme srednjih vremena		Epske pesme novijih vremena		Lirske pesme		Pripovetke		Ukupno	
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
31	13	28	16	22	28	2	7	4	17	87	16
(237)		(179)		(79)		(28)		(23)		(546)	

Tema epskih pesama novijih vremena je borba za slobodu, pa je zato u njima povređivanje zastupljenije (79.5%) nego u drugim književnim kategorijama. Bolesti se od svih posmatranih književnih vrsta najčešće pojavljuju u epskim pesmama najstarijih vremena (15.8%), što opet tumačimo tematikom pesama tog perioda. Bolesti koje se opisuju su samo deo onih koje se pominju u istorijskim izvorima. Druge dve kategorije: posebna psihofizička stanja i ostalo ne pokazuju tendenciju češćeg javljanja u nekoj književnoj kategoriji.

Sve ispitivane pesme nam ne pružaju mnogo verodostojnih informacija o stanjima i bolestima ljudi u srednjem veku. U narodnoj književnosti se uglavnom pominju pojedinci, pripadnici feudalne vlastele čiji je život potpuno različit od života običnih ljudi. Bilo je očekivano da se puno njih povređivalo u tim sukobima, tako da je potpuno razumljivo da je polovina svih stanja opisanih u narodnoj književnosti stanje povreda (52.3%), i da su muškarci gotovo jedini likovi koji se u vezi sa ispitivanom tematikom pojavljuju (91.9%).

Narodna književnost predstavlja duh naroda i oslikava vreme u kome je stvarana, ali i pored elemenata stvarnosti ona ne predstavlja činjenično stanje. Dobijeni podaci su relativno verodostojni u pominjanju bolesti i stanja, jer su ljudi zaista bolovali od tih bolesti i bili u stanjima koja se pominju, međutim, s rezervom treba uzeti verodostojnost učestalosti i rasprostranjenosti tih bolesti i stanja u populaciji.

Izvori

- Bogišić, V. 1878. *Narodne pjesme iz starijih najviše primorskih zapisa*. Biograd: Državna štamparija.
- Čajkanović, V. 1927. *Srpske narodne pripovetke*, knj. 1. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- Karadžić, V. 1969. *Srpske narodne pjesme*, I. Beograd: Prosveta.
- Karadžić, V. 1988. *Srpske narodne pjesme*, II. Beograd: Prosveta.
- Karadžić, V. 1988. *Srpske narodne pjesme*, III. Beograd: Prosveta.
- Karadžić, V. 1986. *Srpske narodne pjesme*, IV. Beograd: Prosveta.
- Karadžić, V. 1988. *Srpske narodne pripovjetke*. Beograd: Prosveta.

Literatura

- Filipović, M. 1969. Narodna pesma i narodni život. U *Etnografski pregled 8-9* (ur. M. Gvazi) Beograd: Etnološko društvo Jugoslavije.
- Katić, R. 1990. *Srpska srednjovekovna medicina*. Gornji Milanovac: Dečje Novine.

Dragan Mihailović, Vladana Stanojev

Description Of Illnesses And Special Physical Conditions In Serbian Folk Literature

Analyzing Serbian folk literature, we have examined frequency of mentioning illnesses and psycho-physical conditions of her characters. Collected material consisted of 546 parts (verses or syntagms) we had classified into categories of injures, illnesses, special psycho-physical conditions and other, and then into thematic units, which are including epic poems, lyric poems and tales, and, finally, we divided them concerning to sex.

We have attested to that in the total examined material injuring was the most frequent category (52% of all conditions). In the unit of epic poems of recent time that category was specially very frequent (80%). The received data corresponds to themes and character of folk literature, and in that regard they were expected.

